

**ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ
ВИКЛАДАЧА КАФЕДРИ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ ДО РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ
З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ
МОЖЛИВОСТЯМИ**

Алла Ковтун

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Аннотація

Исследование посвящено актуальной проблеме определения готовности преподавателя кафедры физического воспитания к работе со студентами с ограниченными физическими возможностями. Охарактеризована сформированность компонентов структуры готовности к данной работе у будущих специалистов в области физического воспитания.

Annotation

The research is devoted to the actual problem of the teacher's of the chair of physical education readiness to work with the students with physical disabilities. The formedness of the structural components of the intended physical education specialists' readiness to the given work is characterized.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сучасному етапі пріоритетним напрямом державної політики повинне бути формування соціально-економічної бази, яка здатна забезпечити оптимальні умови для життя і розвитку всіх членів суспільства. Існує точка зору, відповідно до якої рівень розвитку країни визначається рівнем турботи суспільства про людей з обмеженими фізичними можливостями. Не дивлячись на успіхи медицини, їхня кількість повільно, але неухильно росте, особливо серед дітей і підлітків [10].

Відповідно до Конституції України і цілого ряду законодавчих актів наша держава повинна забезпечувати для людей з особливими потребами, згідно з їх бажанням та інтересами, доступність і безкоштовність освіти на рівні, який відповідає індивідуальним здібностям і можливостям.

Фізичне виховання молоді у вищих навчальних закладах – невід'ємна частина системи освіти, складова гуманітарного виховання. Історично так склалося, що в радянський період галузь фізичної культури займалася в основному здоровим населенням і рухово-обдарованими дітьми і молоддю, здатною в перспективі стати олімпійськими чемпіонами і прославити свою країну

спортивними досягненнями. На сьогоднішній день у системі вищої освіти представлено фізичне виховання осіб з особливими потребами. В різних ВНЗ України на різних факультетах можуть навчатися студенти, що відносяться до даної категорії населення. Тому підготовка викладачів кафедр фізичного виховання ВНЗ для роботи зі студентами з обмеженими фізичними можливостями є важливим і своєчасним завданням [1, 3, 5, 7].

У громадській свідомості домінує уявлення про те, що молодь з обмеженими фізичними можливостями може займатися переважно лікувальною фізичною культурою. Але як свідчить міжнародний досвід, це не так. Фізичне виховання молоді з особливими потребами є значно більш широким соціальним феноменом, основною метою якого є соціалізація особистості, підвищення якості її життя, наповнення її новим змістом, емоціями, а не тільки її лікування за допомогою фізичних вправ [4, 6]. Можливості проведення активного дозвілля студентів розкриває адаптивна рухова рекреація [9]. Реалізація потреби в самоствердженні для талановитої молоді здійснюється при заняттях адаптивним спортом, підготовці до участі в Паралімпійських, Дефлімпійських і Спеціальних Олім-

пійських іграх різного рівня [1]. Ці та інші особливості адаптивної фізичної культури людей з обмеженими фізичними можливостями вивчаються в наукових працях С.П. Євсєєва, Л.П. Матвєєва, Л.В. Шапкової, Р.В. Чудної та ін. [2, 11, 12].

Діяльність фахівців у фізичному вихованні осіб, що мають стійкі відхилення в стані здоров'я, вимагає як глибоких знань в галузі адаптивної фізичної культури, так і особливих особистісних якостей [2, 8]. Для підготовки даних спеціалістів у навчальний план ВНЗ фізкультурного профілю на старших курсах введені дисципліни з адаптивної фізичної культури. Проте їх швидке впровадження в програму навчання майбутніх викладачів кафедр фізичного виховання породив цілий ряд проблем, обумовлених недостатньою розробленістю методичних основ, принципів, функцій, пріоритетності завдань і напрямів. Так, на сьогоднішній день не сформульовані чіткі вимоги для визначення готовності викладача кафедр фізичного виховання ВНЗ до роботи із студентами з обмеженими фізичними можливостями, що обґрунтовує актуальність даної роботи.

Мета дослідження – на основі системного підходу виявити структуру готовності викладача фізичного виховання до роботи із студентами з обмеженими фізичними можливостями та визначити характеристики даних структурних компонентів у майбутніх фахівців.

Методи, організація досліджень. Для вирішення поставлених завдань під час проведення дослідження були використані наступні методи: аналіз науково-методичної літератури; педагогічні методи дослідження; анкетування; аналіз документальних матеріалів; методи математичної статистики. Дослідження проводилися на базі

Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту. У дослідженні взяли участь студенти, які навчаються на 5 курсі за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Магістр». Студенти були поділені на 2 групи. Перша група включала 15 студентів, які навчаються за спеціальністю «Фізичне виховання». Друга група включала 9 студентів, які навчаються за спеціальністю «Фізична реабілітація».

Результати дослідження. У педагогіці сукупність професійно-обумовлених вимог до викладача визначається готовністю до педагогічної діяльності. Готовність – це цілісне інтегративне утворення особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та вольову вибірку прогноуючу мобілізаційність у момент її включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає внаслідок навчання і досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомлення мотивів і потреб в ній, об'єктивізації її предмета і способів взаємодії з ним. Структуру готовності викладача кафедри фізичного виховання до роботи зі студентами з обмеженими фізичними можливостями можна розглядати як сукупність ціннісного, мотиваційного, когнітивного і особистісного компонентів, які взаємообумовлені та пов'язані між собою.

Ціннісний компонент. В адаптивній фізичній культурі педагог, що використовує традиційні методи педагогічних впливів без належного урахування всієї життєдіяльності людини, її психологічних особливостей, часто працює не досягаючи бажаного ефекту. Фахівець кафедри фізичного виховання при роботі зі студентами з обмеженими фізичними можливостями, повинен добре усвідомлювати, що його професійна діяльність може виявитися

неефективною, якщо вона не буде побудована відповідно до особистісно-орієнтованої концепції ціннісного відношення до осіб із стійкими відхиленнями в стані здоров'я. У роботі ми проаналізували сформованість ціннісного компоненту готовності майбутніх викладачів фізичного виховання до реалізації завдань професійної діяльності.

За результатами проведеного анкетування всі студенти досліджуваних груп були знайомі з проблемою інвалідності в нашій країні. При цьому джерелами інформації для них служили засоби масової інформації (78-80 %), досвід власної сім'ї (11-20 %) і досвід знайомих людей (20-22 %).

Більшість опитаних студентів не розглядають обмеження фізичних можливостей людини як істотний недолік (рис. 1). Отже, студенти не вважають, що здорові люди більш здібні, ніж люди з обмеженими фізичними можливостями, що можна трактувати як ознаку особистісно-орієнтованого підходу до реалізації завдань адаптивного фізичного виховання.

Проте більшість студентів обох груп вважають, що здорові люди повинні контролювати ресурси і життя людей з обмеженими фізичними можливостями

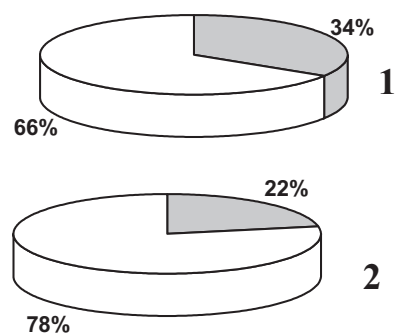

Рис. 1. Результати анкетування студентів досліджуваних груп при відповіді на питання «Чи є обмеження фізичних можливостей істотним недоліком людини?» Відповідь «так» – сірий сектор, відповідь «ні» – білий сектор.

(рис. 2). Отже, на їх думку, суспільство повинне виправляти недоліки цих людей, щоб вони могли відповідати уявленням про соціальну норму. Даний підхід при оцінці ціннісного компоненту готовності можна розглядати як підхід «інвалідизму».

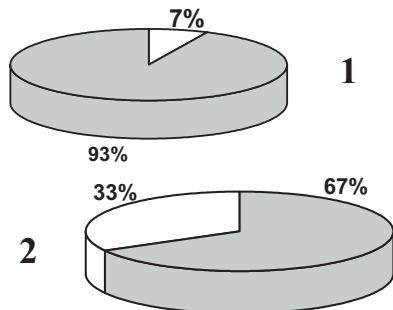

Рис. 2. Результати анкетування студентів досліджуваних груп при відповіді на питання «Чи повинні здорові люди контролювати ресурси і життя людей з обмеженими фізичними можливостями?» Відповідь «так» – сірий сектор, відповідь «ні» – білий сектор.

Згідно підходу «інвалідизму» передбачається також спеціальне навчання для осіб із стійкими відхиленнями в стані здоров'я, їх ізоляція від здорових людей. З даною тезою згодні 7 % студентів групи 1. Більшість студентів обох груп вважають, що педагогічну інтеграцію необхідно здійснювати залежно від важкості захворювання (рис. 3), що, загалом, відповідає особистісно-орієнтованому підходу ціннісного відношення до людей з обмеженими фізичними можливостями.

Про формування особистісно-орієнтованої гуманістичної концепції відношення до людей з обмеженими фізичними можливостями свідчать відповіді на питання про необхідність соціальної інтеграції, рівних прав і можливостей здорових та інвалідів. Всі студенти обох досліджуваних груп (100 %) вважають, що суспільство повинне змінювати

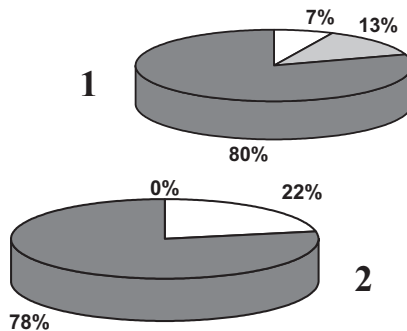

Рис. 3. Результати анкетування студентів досліджуваних груп при відповіді на питання «Чи повинні інваліди вчитися ізольовано від здорових?» Відповідь «так» – сірий сектор, відповідь «ні» – білий сектор, «залежно від важкості дефекту» – чорний сектор.

умови, які створюють проблеми для інвалідів. Дійсно, виходячи з особистісно-орієнтованої концепції зусилля суспільства повинні бути спрямовані на те, щоб допомогти інвалідам боротися з недугою і створити рівні можливості повноцінної участі у всіх сферах життя і видах соціальної активності.

Мотиваційний компонент. Мотиваційний компонент готовності виражає усвідомлене ставлення викладача кафедри фізичного виховання до роботи із студентами з обмеженими фізичними можливостями. Даний компонент є базою, на якій конструюються основні якості педагога як професіонала, оскільки від того, чим мотивує викладач свою готовність до роботи залежать досягнуті результати у навчанні і вихованні студентів.

Свою готовність працювати із студентами з обмеженими фізичними можливостями підтвердили 73 % студентів групи 1 і 56 % студентів групи 2 (рис. 4), серед яких було проведено опитування про мотиви до даного виду діяльності.

Негативно поставилися до професійної діяльності з даним

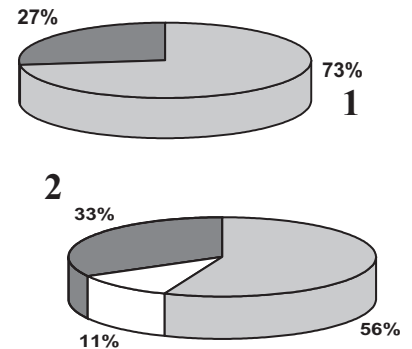

Рис. 4. Результати анкетування студентів досліджуваних груп при відповіді на питання «Чи готові Ви працювати із студентами з обмеженими фізичними можливостями?» Відповідь «так» – сірий сектор, відповідь «ні» – білий сектор, «не знаю» – чорний сектор.

контингентом людей 11 % студентів групи 2. Решта студентів утруднялися ухвалити рішення. Отриманий негативний результат, на наш думку, пов'язаний з тим, що студенти обох груп достатньо чітко усвідомлюють складність роботи з людьми, які мають особливі потреби.

При дослідженні мотиваційного компоненту до професійної діяльності студенти мали можливість наводити при необхідності декілька мотивів.

Результати дослідження мотиваційного компоненту готовності студентів ДДІФКіС до роботи із людьми з обмеженими фізичними можливостями представлені в таблиці 1.

В обох досліджуваних групах найбільша кількість студентів як мотив до професійної діяльності з даною особливою категорією людей відзначила бажання бути корисними для людей (47 % студентів групи 1 і 56 % студентів групи 2). В групі 1 друге і третє місце зайняли мотиви: бажання надати професійну допомогу (20 %) і бажання реалізувати свої здібності (13 %). В групі 2 друге місце поділили між собою мотиви: бажання реалізувати свої здібнос-

Таблиця 1.

Мотивація до роботи зі студентами з обмеженими фізичними можливостями (% студентів)

№ з/п	Мотиви	Група 1	Група 2
1	бажання реалізувати свої здібності	13	33
2	бажання надати професійну допомогу	20	33
3	бажання бути корисним людям	47	56
4	особисте самоутвердження	7	33
5	творчі аспекти	7	11
6	стабільний заробіток	7	11

ті, бажання надати професійну допомогу і особисте самоутвердження (по 33 %). Відзначимо, що вищеперелічені мотиви відносяться до мотивів особистого престижу, професіоналізму і пізнавальних мотивів, які сприяють формуванню у більшості студентів загальної смислової установки на роботу з людьми з обмеженими фізичними здібностями. В групі 2 вони виражені більшою мірою, оскільки навчання студентів за фахом «Фізична реабілітація» з самого початку передбачає роботу з хворими людьми. Тому студенти групи 2 мали аналогічні мотиви ще в період професійного самовизначення під час вступу до ВНЗ, на відміну від студентів групи 1.

Прагматичні мотиви у вигляді стабільного заробітку, бажання батьків складала незначний відсоток відповідей в обох досліджуваних групах. На думку ряду авторів, дана група мотивів негативно впливає на успішність майбутньої професійної діяльності.

Когнітивний компонент. Когнітивний компонент готовності викладача кафедри фізичного виховання до роботи зі студентами з обмеженими фізичними можливостями об'єднує сукупність знань педагога про суть і специфіку даної роботи. Цей компонент є результатом пізнавальної діяльності. Його характеризують обсяг знань, вмінь і навичок викладача.

При дослідженні когнітивного

компоненту готовності майбутніх викладачів фізичного виховання до роботи зі студентами з обмеженими фізичними можливостями був використаний, з одного боку, аналіз успішності студентів по дисциплінах з адаптивної фізичної культури, з другого боку, самоаналіз студентів в процесі опитування.

В процесі самоаналізу необхідних знань з даної професійної діяльності (табл. 3) студенти обох груп відзначили необхідність вивчення таких дисциплін як фізіологія і медицина, теорія і методика фізичного виховання, фізична реабілітація, психологія, а також деяких інших наук. Відзначимо, що вивчення окремих аспектів всіх перерахованих наук входить до дисциплін «Адаптивна фізична культура» і «Адаптивне фізичне виховання».

При цьому в групі 1 студентами була відзначена недостатність знань для практичної роботи з людьми, які мають особливі потреби, в області фізіології і медицини (27 %), фізичної реабілітації (27 %), ТМФВ (7 %) і законодав-

Таблиця 2.

Успішність студентів по дисциплінах з адаптивної фізичної культури

№ з/п	Показник	Група 1	Група 2
1	Відвідування занять, % занять	65	62
Середній бал з дисципліни, % студентів			
2	5	27	67
3	4,5-4,99	20	11
4	4-4,49	40	11
5	3-3,99	13	11

Аналіз журналів обліку відвідування і успішності студентів з дисциплін «Адаптивна фізична культура» і «Адаптивне фізичне виховання» дозволив зробити висновки про рівень знань студентів в даній області. З таблиці 2 видно, що відвідування занять було на середньому рівні. Успішність студентів за даними дисциплінами в групі 1 нижче за таку в групі 2. Очевидно, даний факт пов'язаний з тим, що студенти групи 2 мають більше можливостей для отримання знань в області діяльності з людьми, що мають відхилення в стані здоров'я. У цілому знання за даними дисциплінами студентів обох груп були вище середнього рівня.

ства (7 %). В групі 2 студенти відзначали недостатність знань фізіології і медицини (56 %), психології (22 %), ТМФВ (11 %) та інформаційних технологій (11 %). Але всі 100% студентів обох груп вважали вивчення дисциплін з адаптивної фізичної культури важливим і корисним для своєї професійної діяльності.

Особистісний компонент. При роботі викладача кафедри фізичного виховання із студентами з обмеженими фізичними можливостями велике значення набувають професійно важливі якості особистості фахівця. Більшість вчених, працюючих над цією проблемою, до таких

Таблиця 3.

Професійні знання, які необхідні при роботі з людьми з обмеженими фізичними можливостями (% студентів)

№ з/п	Знання	Група 1	Група 2
1	Фізіологія і медицина	40	100
2	ТМФВ	40	67
3	Фізична реабілітація	33	100
4	Психологія і педагогіка	33	67
5	Законодавство	13	11
6	Охорона праці	13	22
7	Інформаційні технології	20	22

відносять сумлінність, емоційну стабільність і психологічну стійкість. У процесі самоаналізу студентів ми встановили, якими особистісними якостями необхідно їм володіти для того, щоб працювати з людьми з обмеженими фізичними можливостями (табл. 4).

В групі 1 перше місце зайняли такі якості як терпіння і повага (по 60 %), друге місце – доброзичливість (47 %), третє місце – тактовність і емпатія (27 %). Дані якості були виділені і студентами групи 2: терпіння (100 %), доброзичливість (67 %) і повага (56 %). В цілому можна сказати, що студенти обох груп усвідомлюють необхідність емоційної стабільності у вигляді терпіння, доброзичливості і тактовності. Дійсно, чим вище рівень емоційної стабільності, тим вище продуктивність роботи. Емоційна нестабільність може знижувати задоволеність своєю професією в цілому.

Проте низький відсоток студентів відзначили такі якості як вимогливість, упевненість, прагнення до самоудосконалення, які входять в комплекс якостей, що відносяться до таких важливих ознак професіоналізму, як сумлінність і психологічна стійкість.

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні **висновки**:

1. Останніми роками гуманістичний розвиток суспільства викликав появу в системі вищої освіти фізичного виховання осіб з обмеженими фізичними можливостями. Тому підготовка викладачів кафедр фізичного виховання ВНЗ для роботи з цією особливою категорією студентів є актуальним завданням.

2. Структуру готовності викладача кафедри фізичного виховання до роботи зі студентами з обмеженими фізичними можливостями можна розглядати як сукупність

Таблиця 4.

Особистісні якості, що необхідні викладачу для роботи із студентами з обмеженими фізичними можливостями (% студентів)

№ з/п	Особистісні якості	Група 1	Група 2
1	доброзичливість	47	67
2	терпіння	60	100
3	повага	60	56
4	гнучкість	13	-
5	упевненість	20	11
6	вимогливість	13	11
7	тактовність	11	11
8	емпатія	11	
9	товариськість	13	22
10	прагнення до самоудосконалення	7	

ціннісного, мотиваційного, когнітивного і особистісного компонентів.

3. Ціннісний компонент готовності майбутніх викладачів кафедр фізичного виховання до роботи із студентами з обмеженими фізичними можливостями в обох досліджуваних групах знаходиться в перехідній стадії, стадії формування і пошуку рішень.

4. Мотиваційний компонент готовності майбутніх викладачів кафедр фізичного виховання обох досліджуваних груп до роботи зі студентами з обмеженими фізичними можливостями сформований. При цьому домінуючими мотивами є мотиви професіоналізму.

5. Когнітивний компонент готовності майбутніх викладачів кафедр фізичного виховання характеризується вищим за середній рівнем знань студентів (більш високим в групі студентів, що навчаються за спеціальністю «Фізична реабілітація» порівняно з групою студентів, що навчаються за спеціальністю «Фізичне виховання»). Результати самоаналізу свідчать, що студенти усвідомлюють недостатність своїх знань і необхідність їх поповнення.

6. Особистісний компонент готовності майбутніх викладачів до роботи зі студентами з обмеженими фізичними можливостями характеризується розумінням необхідності емоційної стабільності. Проте відзначається недостатність розуміння важливості таких якостей як сумлінність і психологічна стійкість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адирхаев С. Актуалізація фізичного виховання та спорту студентської молоді України з особливими потребами / С. Адирхаев // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2006. – №2. – С. 142-144.
2. Евсеев С.П. Государственный образовательный стандарт

- третьего поколения по адаптивной физической культуре / С.П. Евсеев, О.Э. Евсеева // Адаптивная физическая культура. – 2009. – №4(40). – С. 11-18.
3. Гаврюшенко Г.В. Сучасний стан організації навчання осіб з обмеженими фізичними можливостями у вітчизняній системі закладів вищої освіти / Г.В. Гаврюшенко // Запорозький медичний журнал. – 2006. – Т. 2. – №5(38). – С. 162-164.
4. Карасаева Л.А. Роль физкультурно-оздоровительных и спортивных мероприятий в профессиональной реабилитации инвалидов / Л.А. Карасаева // Адаптивная физическая культура. – 2007. – №1(29). – С. 8-11.
5. Ковтун А. Адаптивна фізична культура як навчальна дисципліна в системі вищої професійної освіти / А. Ковтун // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2010. – №2. – С. 182-185.
6. Логинов С.И. Коррекция низкой физической активности человека как проблема адаптивной физической культуры / С.И. Логинов // Адаптивная физическая культура. – 2007. – №1(29). – С. 31-32.
7. Моисеева И.В. Адаптивная физическая культура в системе массового образования / И.В. Моисеева // Адаптивная физическая культура. – 2009. – №4(40). – С. 30-31.
8. Смехнов Ю.А. Исследование сформированности профессионально-педагогических умений студентов специальности «Адаптивная физическая культура» в условиях практической подготовки / Ю.А. Смехнов, Н.Л. Листош // Адаптивная физическая культура. – 2007. – №1(29). – С. 2-3.
9. Соловьева Н.В. Туризм и рекреация в социально-досуговой деятельности людей с ограниченными возможностями / Н.В. Соловьева // Адаптивная физическая культура. – 2007. – №1(29). – С. 14-16.
10. Теория и организация адаптивной физической культуры: В 2 т. / Под ред. С.П. Евсеева. – М.: Советский спорт, 2005. – Т.1.: Введение в специальность. История, организация и общая характеристика адаптивной физической культуры. – 296 с.
11. Частные методики адаптивной физической культуры: [учебное пособие] / Под ред. Л.В. Шапковой. – М.: Советский спорт, 2003. – 464 с.
12. Чудная Р.В. Адаптивное физическое воспитание. – К.: Наукова думка, 2000. – 358 с.

